

УДК 340.111.5

ПРАВОВІДНОСИНИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сіліч Є.Г.

Інститут кримінально-виконавчої служби

У статті досліджено проблеми сутності та систематизації правових відносин, що виникають між пенітенціарною службою та іншими держаними чи недержавними організаціями. Також обґрунтовується існування пенітенціарної та кримінально-виконавчої служби. Надається визначення правовідносинам, що виникають у пенітенціарній сфері.

Ключові слова: суспільні відносини, правовідносини, реформування, пенітенціарна служба, кримінально-виконавча служба, пробація.

Постановка проблеми. Процес реформування законодавства у сфері виконання покарань, а також органів і установ виконання покарань до міжнародних стандартів, зобов'язує державу окреслити точну і ефективну систему вдосконалення даної сфери. Правовідносини, які є рушійною силою правових процесів, займають одне з головних місць в пенітенціарній сфері. Саме тому постає питання угруповання вже існуючих правовідносин, задля системного вирішення проблем, пов'язаних із вдосконаленням законодавства країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання, пов'язані із дослідженням сутності правовідносин розглядалися в працях О.В. Зайчука, М.С. Кельман, В.М. Кириченка, В.В. Копейчикова, В.М. Корельського, В.О. Котюк, В.В. Лазарева, С.Л. Лисенкова, П.М. Робіновича, О.Ф. Скакун, М.В. Цвіка, М.М. Яцишин.

Питаннями сутності правовідносин займалося чимало вчених, так як, попри загальний їх вид, можливе ще й розділення таких відносин за галузями права (кримінального, адміністративного, цивільного тощо).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є окреслення сутності системи правовідносин, що виникають в пенітенціарній діяльності, в контексті закріплення теоретичних понять та виділення основних проблем, які постають у зв'язку з визначенням напрямку вдосконалення даних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. 24 серпня 1991 року стало початком розбудови суверенної і

незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Україна вибрала свій шлях, і на даному етапі ми бачимо процес реформування Українського законодавства у відповідності до європейських стандартів.

Як ми знаємо, зв'язки між людьми організуються за допомогою соціальних норм. Але значна частина суспільних відносин регулюється за допомогою правових норм. Саме такі правові відносини, які контролює і захищає законодавство України, потребують більшої уваги, оскільки саме на них можна побудувати правову, демократичну, розвинену державу.

Поступове налагодження правовідносин у країні, для найбільш ефективного забезпечення прав і свобод громадян, допоможе у подальшому розвинути правову свідомість та правову культуру України. Саме тому дана тема завжди залишається актуальною, так як суспільні відносини змінюються паралельно до загальнолюдського прогресу, а тому і регулювання цих відносин також потребує зміни.

Що ж таке правовідносини? Для себе ми виокремили те, що в науці сформувалося майже стале визначення даного поняття, оскільки більшість вчених погоджується між собою.

Наприклад, Кириченко В.М. вважає, що правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні зв'язки між суб'єктами права, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що забезпечуються державою [1].

Молдован В.В. та Чулінда Л.І. надають майже аналогічне визначення правових відносин, як

специфічних вольових суспільних відносин, які виникають і здійснюються на основі норм права, учасники яких взаємопов'язані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками [2].

Кунченко-Харченко В.І. розуміє правові відносини як частину суспільних відносин, врегульованих державою за допомогою правових норм, учасники (суб'єкти) яких є конкретними носіями взаємних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [3].

З нашої точки зору, всі визначення науковців, з якими ми зустрічалися, аналогічні одне-одному, і всі вони відповідають дійсності правових відносин. З даних визначень можна виділити наступні основні ознаки сучасних правових відносин:

1) по-перше, це особливий вид суспільних відносин;

2) також, вони виникають між людьми або об'єднаннями людей, які наділені певними правами чи обов'язками;

3) вони є результатами свідомої вольової діяльності людини;

4) в правових відносинах реалізуються суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів;

5) правовідносини виникають, припиняються або змінюються відповідно до правових норм (юридичних фактів);

6) ці відносини охороняються і забезпечуються державою.

Як ми бачимо, правовідносини є одними із найважливіших відносин для забезпечення нормального функціонування та розвитку держави в цілому, оскільки забезпечують охорону інтересів головного структурного елемента держави – її громадян.

Говорячи про правовідносини, ми не можемо не зазначити про їх структуру, а точніше побудову. Так основними елементами є:

1) суб'єкти правовідносин, якими можуть бути фізичні і юридичні особи;

2) об'єкти правовідносин – це матеріальні, духовні та інші блага за для яких суб'єкти вступають у правові відносини;

3) зміст правовідносин – це поєднані між собою суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників.

Визначившись із основою правовідносин, ми ще раз впевнилися в тому, що вони є досить важливим важелем в системі забезпечення, як прав і свобод громадян, так і правового режиму держави.

Під час початкового пошуку наукового матеріалу про правовідносини, ми виокремили, що існує чимала кількість досліджень у цій сфері. Ми зустрічалися із дослідженням господарських правовідносин, трудових, податкових, інформаційних, правовідносин у сфері інтелектуальної власності та ще в багатьох інших галузях.

Повертаючись до реформування України, не можна не наголосити про те, що пройшло вже 24 роки з дня становлення незалежності нашої держави, але в нашому законодавстві ще функціонують норми, які регулювали суспільні відносини часів СРСР.

Як зазначалося раніше, реформування торкнулося багатьох сфер життя. Не залишилася без уваги і пенітенціарна сфера. Акцентуація уваги на таких правовідносинах виникла тому,

що саме від ефективного їх регулювання на практиці, залежить спокій суспільства та громадський порядок.

До того ж, в пенітенціарній системі не існує повноцінної системи правовідносин, які загалом виходять за рамки відносин персоналу установ, виконання покарань з однієї сторони та засудженого чи ув'язненого – з іншої.

Яцишин М.М. зазначає, що законами і нормативно-правовими актами визначені основні види і форми правовідносин між суб'єктами кримінально-виконавчої системи та державних структур і недержавних інституцій; з позицій підпорядкованості і субординації вони характеризуються як: регламентаційні (спрямувальні, координаційні); співпраці і співробітництва; контролю та нагляду [4]. Автор розширює поле правовідносин, але ні в його дослідженні, ні в інших науковців, з якими ми зустрічалися, все ж таки, не було виділено загальної системи.

Як зазначається в монографії І.С. Яковець, незважаючи на дослідження чималої кількості питань в галузі кримінально-виконавчого права, незважаючи на вагоме значення пізнання основоположної категорії кримінально-виконавчого права – процесу виконання кримінальних покарань, ані в науці, ані у практиці, на даний момент, не існує чіткої та однозначної концепції побудови та розвитку кримінально-виконавчого права, а наявні спроби її створення фактично обмежуються вивченням категорій нижчого порядку – родовими або груповими поняттями: процес виконання окремих видів покарань; деякі характеристики базових засад процесу виконання покарань; сутність різних аспектів діяльності кримінально-виконавчої служби [5].

Вхід України до Ради Європи, який відбувся 19 листопада 1995 року, зумовив вихід Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ України, а в подальшому, в 2010 році, відбулася реорганізація Державного департаменту України з питань виконання покарань та утворення Державної пенітенціарної служби України відповідно до Указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади».

На даний момент ДПТС України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [6]. Також, вона є центральним апаратом Державної кримінально-виконавчої служби.

Питання регулювання правовідносин, їх охорона та структура, посідає визначне місце в пенітенціарній діяльності. Але на даний момент, так як наша пенітенціарна система знаходиться на перехідному етапі, тобто вже існує Державна пенітенціарна служба України, але безпосереднє виконання покарань здійснює ще Кримінально-виконавча служба України, попри визначення пенітенціарних правовідносин, ще залишається актуальним визначення кримінально-виконавчих правовідносин.

Що ж до визначення понять, то кримінально-виконавчі правовідносини – це урегульовані нормами кримінально-виконавчого права суспільні відносини, які виникають між органами і установами, виконання покарань і засудженими з приводу виконання та відбування кримінальних покарань [7].

Професор Богатирьов І.Г. дає визначення пенітенціарним правовідносинам як відносинам, які виникають через організаційно-управлінський характер, виконавчої та розпорядчої діяльності органів й установ Державної пенітенціарної служби України щодо виконання покарань, інших кримінально-правових заходів, забезпечення досудової функції в частині тримання під вартою та досудової доповіді органу пробації для ресоціалізації засуджених.

Також, він зазначає, що пенітенціарні правовідносини виникають, змінюються та припиняються між суб'єктами пенітенціарної діяльності, пенітенціарним персоналом, засудженими та особами, які утримуються під вартою відповідно до чинного законодавства [8].

Якщо проаналізувати дану думку, то можна зробити висновок, що пенітенціарні відносини – це локальні відносини, які виникають в сфері виконання і відбування покарань, суб'єктами яких є: пенітенціарний персонал, засуджені, які відбувають покарання, та особи, які тримаються під вартою. Одним словом, це аналог кримінально-виконавчим правовідносинам, в якому виділяється новостворений інститут пробації, який, у свою чергу, бере витоки з кримінально-виконавчої інспекції, але має більше функцій та повноважень.

Роблячи висновок у тотожності зазначених вище понять, спираючись на перспективи реформування та подальший розвиток пенітенціарної системи, вважаємо за доцільне використовувати визначення пенітенціарних правовідносин, як узагальнююче визначення кримінально-виконавчих і пенітенціарних правовідносин. А Державну пенітенціарну службу України та Кримінально виконавчу службу України узагальнити в одне поняття «пенітенціарна служба».

Під час дослідження також постало питання у визначенні з правовідносинами, які виникають між пенітенціарною службою та іншими державними органами чи недержавними організаціями, фізичними чи юридичними особами з приводу пенітенціарної діяльності. Чи слід вважати їх пенітенціарними?

До того ж в Україні був створений новий інститут пробації. Пробація (відповідно до закону) – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [9].

Даному інституту також потрібно приділити увагу, так як він започатковує нові відносини у пенітенціарній сфері такі як:

- досудова пробація (між судом, різними органами, підприємствами і установами з одного боку, та службою пробації з іншого);

- наглядова пробація (між засудженим, державними та недержавними організаціям та службою пробації);

- пенітенціарна пробація (взаємодія з державними органами).

Що ж до поняття «правовідносини в пенітенціарній сфері», то, на нашу думку, воно є ширшим поняттям, ніж «пенітенціарні правовідносини», так як Державна пенітенціарна служба України має можливість, задля врегулювання відносин, що стосуються виконання та відбування покарань, взаємодіяти з іншими інституціями, такими як: Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти та науки України, контрагентські підприємства, громадські організації та інші. А головним є те, що така взаємодія може стосуватися, також, і вдосконалення процесу виконання покарань, матеріального забезпечення персоналу, співпраці в правоохоронній сфері та ще чималою кількістю питань, що пов'язані з діяльністю Державної пенітенціарної служби України.

Ми вважаємо, що **правовідносини, які виникають в пенітенціарній сфері** – це суспільні відносини, що регулюються нормами чинного законодавства з приводу виконання та відбування покарань, вдосконалення законодавства в пенітенціарній сфері та покращення пенітенціарної системи, основним і обов'язковим об'єктом яких є пенітенціарна служба.

Маючи визначення правовідносин, що виникають в пенітенціарній сфері, знову ж таки, постає проблема розкриття цілісної системи таких правовідносин. А тому, ми ж вважаємо за потрібне визначитися з даною системою, так як, в подальшому, вона допоможе нам у вирішенні проблемних питань між різними суб'єктами зазначених відносин.

Маючи показує досвід, важливість встановлення регулювання та підтримки певної проблеми на початковому етапі, відіграє ключову роль в ефективній діяльності та прогресивного розвитку визначеної сфери.

Правовідносини, не зважаючи на різні галузі, незважаючи на різні країни, на нашу думку, є рушійною силою розвитку суспільства. Саме на їх основі в соціумі усього Світу відбувається прогрес. Що ж до пенітенціарної сфери, то науковці та державні органи зробили перші кроки для досягнення найбільшої ефективності в налагодженні процесу виконання та відбування покарання. Але існує ще велика кількість проблем, які потрібно вирішувати вже сьогодні, в даний момент, так як діяльність даної системи пов'язана з людьми, з захистом їх прав.

Висновки і пропозиції. Отже, виходячи з зазначеного вище, питання правовідносин у пенітенціарній сфері потребує врегулювання з наукової точки зору, щоб в подальшому, мати можливість відобразити його в нормативно-правових актах, так як:

1. Воно не достатньо досліджувалося раніше, як окремий вид відносин.

2. Соціальна важливість пенітенціарної служби перебуває на високому рівні, так як вона є одним із правоохоронних органів, яка стримує злочинність.

3. Загальна численність правовідносин у даній сфері досить висока.

4. На даний момент, науковці у більшості випадків зосереджуються саме на локальних проблемах, наприклад: виконання покарання у виді

громадських або виправних робіт, довічному позбавленні волі, штрафі, або діяльності служби пробачії. Ніби намагаються зібрати конструктор з маленьких деталей. Але вони не мають при цьому фундаменту для його розміщення.

5. Новостворений інститут пробачії збільшує кількість правовідносин, які також стосуються пенітенціарної діяльності.

6. В подальшому допоможе в покращенні практичної та наукової діяльності.

7. На даний час вирішується питання існування та реформування Державної пенітенціарної служби України, а тому врегулювання системи даних відносин зможе окреслити проблеми функціонування та співпраці служби з іншими суб'єктами правовідносин.

Список літератури:

1. Кириченко В. М. Теорія держави і права: модульний курс: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 264 с.
2. Молдован В. В. Правознавство. 2-ге вид. Навч. посіб. / Молдован В. В., Чулінда Л. І. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 184 с.
3. Кунченко-Харченко В. І. Правознавство. Навчальний посібник – К. Кондор, 2011. – 474 с.
4. Яцишин М. М. Правовідносини органів і установ виконання покарань з державними органами та недержавними інституціями / Яцишин М. М. // Вісник львівського ун-ту. – 2009. – № 49. – С. 250-256.
5. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія / І. С. Яковець. – Х.: Право, 2013. – 392 с.
6. Указ Президента України від 06.04.2011 № 394/2011 «Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/394/2011>
7. Кримінально-виконавче право України: Підручник / [Джужа О. М., Богатирьов І. Г., Колб О. Г., Василевич В. В. та ін.]; за заг. ред. Джужа О. М. – К.: Атіка, 2010. – 752 с.
8. Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу (інноваційний проект) / І. Г. Богатирьов. – К.: ВД «Декор» – 2014. – 56 с.
9. Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII «Про пробачію» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

Силич Е.Г.

Институт уголовно-исполнительной службы

ПРАВООТНОШЕНИЯ ВОЗНИКАЮЩИЕ В ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье исследованы проблемы сущности и систематизации правовых отношений, возникающих между пенитенциарной службой и другими государственными и негосударственными организациями. Также обосновывается существование пенитенциарной и уголовно-исполнительной службы. Дается определение правоотношениям, возникающим в пенитенциарной сфере.

Ключевые слова: общественные отношения, правоотношения, реформирование, пенитенциарная служба, уголовно-исполнительная служба, пробация.

Silich Ye.G.

Institute of Penal Service

SYSTEM OF LEGAL RELATIONS ARISING IN PENITENTIARY ACTIVITY. THEORETICAL ASPECT

Summary

In this article the problems of essence and systematization of legal relations, arising between penitentiary service and other governmental or non-governmental organizations, were analysed. The existence of penitentiary and criminal-executive services was also justified. The definition of legal relations arising in the penitentiary sphere was defined.

Keywords: social relations, legal relations, reforming, penitentiary service, criminal-executive service, probation.